

HEADLINES

RADIO SHOW

TACKLING FASCINATING MODERN
CONTROVERSIES FROM
A HALACHIC PERSPECTIVE

with

DOVID LICHTENSTEIN

Move to Eretz Yisroel

Shiur# 564 | June 20th 2026

השגות הרמב"ן לספר המצוות לרמב"ם שכחת העשין מצוה ד

מצוה רביעית שנצטוינו לרשת הארץ אשר נתן האל יתברך ויתעלה לאבותינו לאברהם ליצחק וליעקב ולא נעזבה ביד זולתינו מן האומות או לשממה. והוא אמרו להם (מסעי לג ורמב"ן שם) והורשתם את הארץ וישבתם בה כי לכם נתתי את הארץ לרשת אותה והתנחלתם את הארץ. ונכפל כזה העניין במצוה זו במקומות אחרים כאמרו יתב' (דברי' א) באו ורשו את הארץ אשר נשבעתי לאבותיכם ופרט אותה להם במצוה זו כולה בגבוליה ומצריה כמו שאמר ובואו הר האמורי ואל כל שכניו בערבה בהר ובשפלה ובנגב ובחוף הים וגו'. שלא יניחו ממנה מקום. והראיה שזו מצוה אמרו ית' בענין המרגלים (שם) עלה רש כאשר דבר י"י אלהיך לך אל תירא ואל תחת. ואמר עוד (עקב ט) ובשלוח י"י אתכם מקדש ברנע לאמר עלו ורשו את הארץ אשר נתתי לכם וכאשר לא אבו לעלות במאמר הזה כתוב ותמרו את פי י"י אלהיכם ולא האמנתם לו ולא שמעתם בקולו, הוראה שהיתה מצוה לא יעוד והבטחה. וזו היא שהחכמים קורין אותה (סוטה פ"ח מ"ו) מלחמת מצוה. וכך אמרו בגמר סוטה (מד ב) אמר רב יהודה מלחמת יהושע לכבש דברי הכל חובה מלחמת דוד להרווחה דברי הכל רשות. ולשון ספרי (שופט' יז יד) וירשתה וישבת בה בזכות שתירש תשב. ואל תשתבש ותאמר כי המצוה הזאת היא המצוה במלחמת שבע' עממים שנצטוו לאבדם שנ' (ס"פ שופט'י) החרם תחרימם. אין הדבר כן. שאנו נצטוינו להרוג האומות ההם בהלחמם עמנו ואם רצו להשלים נשלים עמהם ונעזבם בתנאים ידועים אבל הארץ לא נניח אותה בידם ולא ביד זולתם מן האומות בדור מן הדורות. וכן אם ברחו האומות ההם מפנינו והלכו להם, כמאמרם (דב"ר שופט'י) הגרגשי פנה והלך לו, ונתן להם הקדוש ברוך הוא ארץ טובה כארצם זו אפריקי, נצטוינו אנחנו לבוא בארץ ולכבוש המדינות ולהושיב בה שבטינו. וכן אחרי הכריתנו את העממים הנזכרים אם רצו אחר כן שבטינו לעזוב את הארץ ולכבוש להם את ארץ שנער או את ארץ אשור וזולתם מן המקומות אינם רשאים. שנצטוינו בכיבושה ובישיבתה. וממאמרם מלחמת יהושע לכבש תבין כי המצוה הזו היא בכבוש. וכן אמרו בספרי (ס"פ עקב) כל המקום אשר תדרוך כף רגלכם בו לכם נתתיו כאשר וכו' אמר להם כל המקום שתכבשו חוץ מן המקומות האלו הרי הוא שלכם או רשות בידם לכבוש חוצה לארץ עד שלא יכבשו א"י תלמוד לומר וירישתם גוים גדולים ועצומים ואחר כך כל המקום אשר וכו'. ואמרו ואם תאמר מפני מה כיבש דויד ארם נהרים וארם צובה ואין מצות נוהגת שם, אמרו דוד עשה שלא כתורה התורה אמרה משתכבשו א"י תהיו רשאים לכבש חוצה לארץ והוא לא עשה כן. הרי נצטוינו בכיבוש בכל הדורות. ואומר אני כי המצוה שהחכמים מפליגין בה והיא דירת ארץ ישראל עד שאמרו (ת"כ בהר פ"ה ה"ד וכע"ז כתובו' קי ב, וש"נ, מלכים ספ"ה) שכל היוצא ממנה ודר בחוצה לארץ יהא בעיניך כעובד עבודה זרה שנאמר כי גרשוני היום מהסתפח בנחלת י"י לאמר לך עבוד אלהים אחרים וזולת זה הפלגות גדולות שאמרו בה הכל הוא ממצות עשה הזה שנצטוינו לרשת הארץ ולשבת בה. אם כן היא מצות עשה לדורות מתחייב כל יחיד ממנו ואפילו בזמן גלות כידוע בתלמוד במקומות הרבה. ולשון ספרי (ראה יב כט) מעשה ברבי יהודה בן בתירה ור' מתיא בן חרש ור' חנניה בן אחי ר' יהושע

ור' נתן שהיו יוצאין חוצה לארץ והגיעו לפלטיה וזכרו את ארץ ישראל וזקפו את עיניהם וזלגו דמעותיהן וקרעו בגדיהם וקראו המקרא הזה וירשתה וישבת בה ושמרת לעשות אמרו ישיבת ארץ ישראל שקולה כנגד כל המצות שבתורה:

רמב"ן פרשת מסעי פרק לג פסוק נג

והורשתם את הארץ וישבתם בה כי לכם נתתי את הארץ לרשת אתה - על דעתי זו מצות עשה היא, יצוה אותם שישבו בארץ ויירשו אותה כי הוא נתנה להם, ולא ימאסו בנחלת ה'. ואלו יעלה על דעתם ללכת ולכבוש ארץ שנער או ארץ אשור וזולתן ולהתישב שם, יעברו על מצות ה'. ומה שהפליגו רבותינו (ק"ב) במצות הישיבה בארץ ישראל ושאסור לצאת ממנה, וידונו כמורדת האשה שאינה רוצה לעלות עם בעלה לארץ ישראל, וכן האיש, בכאן נצטוונו במצוה הזו, כי הכתוב הזה היא מצות עשה. ויחזיר המצוה הזו במקומות רבים, באו ורשו את הארץ (דברים א ח). אבל רש"י פירש, והורשתם את הארץ, והורשתם אותה מיושביה, אז וישבתם בה, תוכלו להתקיים בה, ואם לאו לא תוכלו להתקיים בה, ומה שפירשנו הוא העיקר:

מגילת אסתר שכחת העשין

מצוה ד. נראה לי כי מה שלא מנאה הרב הוא לפי שמצות ירושת הארץ וישיבתה לא נהגה רק בימי משה ויהושע ודוד וכל זמן שלא גלו מארצם אבל אחר שגלו מעל אדמתם אין מצוה זו נוהגת לדורות עד עת בוא המשיח, כי אדרבא נצטוונו לפי מה שאמרו בסוף כתובות (דף ק"א) שלא נמרוד באומות ללכת לכבוש את הארץ בחזקה והוכיחו מפסוק השבעתי אתכם בנות ירושלים וגו', ודרשו בו שלא יעלו ישראל בחומה. ומה שאמר הרמב"ן שהחכמים אמרו כי כבוש הארץ היא מלחמת מצוה, זהו כאשר לא נהיה משועבדים לאומות. ומה שאמר עוד שהחכמים הפליגו בשבח דירת הארץ, זה דוקא בזמן שבית המקדש קיים אבל עכשיו אין מצוה לדור בה, וכן פירשו התוס' שם גבי הוא אמר לעלות, ועוד ראייה שאין בו מצוה ממה שאמרו ג"כ התם כל העולה מבבל לא"י עובר בעשה שנאמר בבלה יובאו ושמה יהיו, ואם היה מצוה בדירת א"י בכל הזמנים איך יבא נביא אחר משה לסתור את דבריו והא אין נביא רשאי לחדש דבר מעתה וכ"ש לסתור. והמאמר שהביא מספרי שבכו וקראו המקרא הזה וירשתה וישבת בה, נ"ל שעל שלא היה בידם לקיים מקרא זה לפי שהיה הבית חרב היו בוכים והראיה ממה שקרעו את בגדיהם שנראה שעל החרבן היו מתאבלים, שאם מצוה זו היתה נוהגת גם לאחר החרבן למה בכו וקרעו את בגדיהם והלא גם עתה היו יכולים לקיימה, לכך נאמר שבודאי מצוה זו אינה נוהגת אחר חורבן הבית שיבנה במהרה בימינו אמן:

תוספות מסכת כתובות דף קי עמוד ב ד"ה הוא אומר

הוא אומר לעלות כו' - אינו נוהג בזמן הזה דאיכא סכנת דרכים והיה אומר רבינו חיים דעכשיו אינו מצוה לדור בא"י כי יש כמה מצות התלויות בארץ וכמה עונשין דאין אנו יכולין ליזהר בהם ולעמוד עליהם.

שו"ת אגרות משה אבן העזר חלק ה סימן כג

בענין כפיית הבעל לעלות לארץ ישראל אחר אשתו

א. מה שקשה בשיטת בעלי התוספות בישוב הסתירה בין מתניתין להא דאיתא בירושלמי שרק הבעל כופה את אשתו לעלות ולא האשה את בעלה

בסוף כתובות ק"י ע"ב איתא במתני' הכל מעלין לארץ ישראל ואין הכל מוציאין הכל מעלין לירושלים ואין הכל מוציאין, אחד האיש ואחד האשה. ושם בברייתא ת"ר הוא אומר לעלות והיא אומרת שלא לעלות כופין אותה וכו'. אבל בירושלמי שם פרק י"ג הלכה י"א איתא הכל מעלין וכו' הוא רוצה לעלות לארץ ישראל והיא אינה רוצה כופין אותה לעלות, היא רוצה והוא אינו רוצה אין כופין אותו לעלות, הוא רוצה לעלות לירושלים והיא אינה רוצה כופין אותה לעלות, היא רוצה לעלות והוא אינו רוצה אין כופין אותו לעלות, הוא רוצה לצאת לחוצה לארץ והיא אינה רוצה אין כופין אותה לצאת היא רוצה לצאת והוא אינו רוצה כופין אותה שלא לצאת.

ותירץ הרא"ש בסימן י"ז בשם רבנו מאיר הא דירושלמי דאין כופין האיש לעלות אחר האשה לארץ ישראל ולירושלים שהוא שלא כמתניתין דכופין גם האיש, דירושלמי איירי בזמן הזה ומשנתנו בזמן הבית.

ותימה טובא דאם בזמן הזה ליכא מצוה, דיסבור כרבינו חיים כהן בתוספות ד"ה הוא, אם כן גם את האשה אין לכפות. ואם גם בזמן הזה יש מצוה דלא כרבינו חיים כהן, גם את האיש יש לכפות. ואיזה חילוק יש בין איש לאשה לענין בזמן הזה.

ובהגהות אשר"י הביא איפכא בשם רבינו מאיר דירושלמי איירי בזמן שבית המקדש קיים, וברייתא דהכא איירי בזמן הזה, והוא תמוה עוד ביותר, דמהיכא תיתי יהיה בזמן הזה עוד יותר מצוה מבזמן הבית. ועיין בתפארת שמואל שעמד בזה. עוד קשה מה שהקשה רבנו מאיר על רבנו תם דסובר דכח האשה עדיפא מכח האיש לענין יציאה ממדינה למדינה, מהא דירושלמי דמשמע דכח האיש עדיף מכח האשה.

ב. ביאור שיטת רבינו חיים כהן שבזה"ל אין מצוה לדור בארץ ישראל ומ"ש מזמן הבית

והנראה לענ"ד בזהיג דהא צריך להבין שיטת רבינו חיים כהן, דעכשיו אין מצוה לדור בארץ ישראל מחמת שנתוסף שם כמה מצוות וענשים שאין אנו יכולים ליזהר בהם. הא טעם זה שייך אף בזמן הבית, ומכל מקום יש מצוה, מחמת דאדרבה כל אחד צריך להשתדל להתחייב במצוות ולא להתפטר מהם. דהא אנו שמחים ומברכים על שחייבנו במצוותיו. אם כן איך שייך טעם זה לסלק מצוות דירה בארץ ישראל גם בזמן הזה.

וצריך לומר דיש חילוק גדול. דבזמן הבית ודאי יש חיוב גדול על כל אחד מישראל לגור בארץ ישראל, ששם הוקבע מקום כל ישראל לגור שם ולהתחייב בכל המצוות התלויות שם. ולכן ודאי אין יכול מחשש שלא יוכל להזהר בהמצוות והענשים ליפטר מחיובו, דהם ככל המצוות שאינו רשאי לבקש תחבולות ליפטר מהן.

אבל בזמן הזה שנגלינו מארצנו, ואין זה עתה בעוה"ר המקום הקבוע לדירת כל ישראל, ואין שייך כלל שיתחייבו כולם ליסע לשם לקבוע דירתם. ורק שמצוה בעלמא ודאי מקיים כשגר בארץ ישראל, אבל לחייב מחמת מצוה זו ליסע לארץ ישראל אין שייך כשאין בית המקדש קיים ואנו בגלות, לכן כשהוא חושש שלא יוכל לעמוד עליהם שקשה ליזהר, אין עליו לחוש למצוה זו אף שודאי יש מצוה. זה שיטת רבינו חיים כהן שבתוספות.

ג. ביאור שיטת מהר"ם שהבעל כופה את אשתו בזמן הזה לעלות לארץ ישראל

ולכן אמינא שזה סובר גם מהר"ם שחיוב ליכא ומצוה איכא, לכן מצד המצוה אין לכוף לעלות, אבל עכ"פ סובר שמחמת המצוה נחשבים א"י ומקומם כמקומות שווין כמו מעיר לעיר או מכרך לכרך באותה מדינה, ואף שהוא למדינה אחרת ואף שהוא מיפה לרע, כיוון דנגד הקושי שיש בהוצאה ממדינה למדינה ומיפה לרע יש מעלת המצוה שיהיה לו שם. לכן יש לו דין מקומות שווין שכופין אותה אם הבעל רוצה, ולא אותו אם האשה רוצה. וזהו טעם הירושלמי לרבנו מאיר.

ומוכיח מזה נגד דעת רבנו תם שסובר להיפוך, ואיירי הירושלמי בזמן הזה שליכא חיוב, ואין סובר כרבינו חיים כהן בזה שיכול לחוש שלא יוכל ליזהר במצוות שבארץ ישראל, ולכן נחשבו א"י ומקומם כמקומות שווין כמו שנתבאר לעיל, או שאיירי הירושלמי בידוע שיכולין ליזהר.

וכן לירושלים, אף שודאי ליכא חיוב דהא אי אפשר לכל ישראל לגור בירושלים, דהא כל ארץ ישראל נחלק לדור שם כל אחד בעירו, אבל כיוון שמצוה גדולה יש בזמן שבית המקדש קיים הוא כעין חיוב לדור בירושלים, ועדיף ממצות לגור בארץ ישראל בזמן הזה, וכופין גם אותו. אבל בזמן הזה לדור ירושלים היא רק מצוה בעלמאטז, שמכריע נגד הקושי ושאין צריך להחשב ירושלים ומקומם רק כשווין מצד מעלת המצוה, שהדין נותן לכוף אותה ולא אותו להירושלמי. זהו מה שצריך לומר למהר"ם שברא"ש.

ד. ביאור שיטת מהר"ם המובאת בהגהות אשר"י דהירושלמי שרק הבעל כופה את אשתו לעלות לירושלים הוא בזמן הבית

והגהות אשר"י אליבא דמהר"ם סובר כרבינו חיים כהן שיכול לחוש שלא יוכל ליזהר במצוות שבארץ ישראל, כיוון שליכא חיוב לדור, ומחמת זה דווקא שאין יכול ליזהר במצוות שבארץ נחשבו חוץ לארץ וארץ ישראל כשווין. אבל בלא טענת שאינו יכול ליזהר בהמצוות אז מעלת המצוה עדיף מכל קושי וצער ויכולין לכוף אף

אותו מצד המצוה אף שאינו חיוב, ורק מחמת שנגד המצוה איכא חשש שלא יוכל ליזהר בהמצוות נחשבו כשווין לכופר רק אותה ולא אותו.

ולפי זה נמצא שבירושלים הוא איפכא מארץ ישראל, דהא זה ודאי שאף בזמן הבית ליכא חיוב לדור בירושלים כדבארתי, רק מצוה. ולכן יכול לחוש שלא יוכל ליזהר במצוות המצויות שם. ואם כן מכריע זה להחשב ירושלים ושאר א"י לשווין לכופר רק אותה ולא אותו לעלות מא"י לירושלים בזמן הבית.

אבל בזמן הזה שבירושלים ליכא יותר מצוות שצריך ליזהר בהן מבכל ארץ ישראל, דהא זה שבירושלים צריך יותר ליזהר הוא רק בענייני טומאה וטהרה שאינו שייך בזמן הזה, שגם בירושלים ליכא קדשים, ואם כן אין לו מה לחוש, ומצוה גם בזמן הזה יש לדור בירושלים יותר מבכל ארץ ישראל, לכן למהר"ם שבהגהות אשר"י מחמת המצוה יכולין לכופר גם אותו אם דרין בארץ ישראל כשהיא רוצה לעלות לירושלים בזמן הזה.

ולעלות לארץ ישראל גם הוא יסבור כדאיתא ברא"ש שבזמן הבית כופין גם אותו, ובזמן הזה כופין רק אותה ולא אותו. ולמהר"ם שבהגהות אשר"י איירי בתרי גווני. שמתניתין וברייתא איירו בבבא דארץ ישראל בזמן הבית ובבבא דירושלים בזמן הזה, והירושלמי איירי איפכא, בבא דארץ ישראל איירי בזמן הזה, ובבא דירושלים איירי בזמן הבית. ואף שהוא בתרי גווני מוכרח לפרש כן מצד הטעם.

ה. ישוב קושית מהר"ם שבהגהות אשר"י על ר"ת

והנה לפי זה ליכא להקשות על רבנו תם מבבת ארץ ישראל בירושלמי. די"ל דחשש שלא יוכל ליזהר בדיני ארץ ישראל שהם בתרומות ומעשרות אינו שייך כל כך להאשה, אלא להאיש שהוא עוסק בשדה ויפריש התרומות והמעשרות ויתן לה פירות מתוקנין. ואם כן הוה אצלה דירת א"י מצוה בלא חשש כנגדה, ולכן כופין אותה מצד המצוה ולא אותו, מחמת שלבעל יש חשש כנגדה. נמצא שמחמת המצוה והחשש נעשו א"י ומקומם שבחוץ לארץ כשווין, לכן נשאר ככל דין ממדינה למדינה ומיפה לרע, שאין כופין את הבעל מחמת הקושי, ולא קשה כלום לרבנו תם.

ולכן מקשה הגהות אשר"י רק מבבת ירושלים דאיירי בזמן הבית, שכופין אותה ולא אותו. אף דשם שהחשש הוא בטומאה וטהרה, שרובם עוסקת האשה בהם וקשה לה ליזהר, ומכל מקום כופין אותה. ומוכרחין לומר דהוא משום שנחשבו א"י וירושלים כשווין אף נגד הקושי, ובשווין כופין אותה ולא אותו דלא כרבנו תם. וניחא שיטות הגהות אשר"י אליבא דהר"ם, וגם מה שהקשה רק מבבת ירושלים.

ו. ישוב שיטת רבנו תם שהדין שעולה עמו ואינה יורדת עמו איירי רק בעניני הגוף ולא בעניני מצוה

ושיטת רבנו תם נראה לענ"ד לתרץ דהא כל הטעם שסובר דכופין אותו ולא אותה בשווין הוא מחמת שעולה עמו ואינה יורדת עמו, ואם כן אינו שייך זה אלא בעניני הגוף, אבל בעניני מצוה אינו שייך זה, לכן סובר

הירושלמי בזמן הזה דחו"ל וא"י שווין לענין המצוה מחמת החשש, שכופין אותה ולא אותו, משום דהיא יותר משועבדת לבעל, או שהזהירות במצוות התלויות בארץ הוא מעניין מלאכה שהיא משועבדת לבעל.

ורבינו חיים כהן שבתוספות יפרש הירושלמי כמהר"ם שברא"ש אך באלו שידוע שיוכלו ליזהר בהמצוות, ולכן כופין אותה. אבל באם יש לחוש שלא יוכלו ליזהר אין כופין גם לדידה. זהו מה שנראה לתרץ דברי הראשונים בסוגיא זו בדרך נכון בעזה"י.

תלמוד בבלי מסכת סוטה דף יד עמוד א

דרש רבי שמלאי: מפני מה נתאוו משה רבינו ליכנס לא"י? וכי לאכול מפריה הוא צריך? או לשבוע מטובה הוא צריך? אלא כך אמר משה: הרבה מצות נצטוו ישראל ואין מתקיימין אלא בא"י, אכנס אני לארץ כדי שיתקיימו כולן על ידי; אמר לו הקדוש ברוך הוא: כלום אתה מבקש אלא לקבל שכר, מעלה אני עליך כאילו עשיתם